

רבי שלום מזרחי שרעבי

הרש"ש הקדוש, השמש של בית אל שסידר לנו את כוונות האר"י

בכל בוקר, עוד לפני הנץ החמה, ובכל לילה בשעת חצות, בבתי מדרש של מקובלים בירושלים ובעוד מקומות רבים, עומדים יהודים עטופים בטלית ומתפללים מתוך סידור מיוחד. בין המילים המוכרות של התפילה פזורים בו שמות קדושים, צירופי אותיות וכוונות, עמוד אחר עמוד. המקובלים המכוונים היום מתפללים על פי סידור הרש"ש. וכל זה התחיל בנער שעלה מתימן, ונכנס לישיבת המקובלים בית אל בירושלים כדי לשמש בה, בשקט, בלי שאיש ידע מי הוא.

זה סיפורו של רבי שלום מזרחי שרעבי זיע"א, הרש"ש הקדוש. איש שהסתיר את גדלותו עד שלא יכול היה עוד להסתירה, ושבזכותו נפתחה לדורות הדרך להתפלל בכוונות האר"י הקדוש.

מתימן לארץ ישראל

רבי שלום שרעבי נולד בתימן בסביבות שנת ה'ת"פ (1720), בעיר שרעב או בצנעא, לאביו רבי יצחק. יש אומרים שנולד ביום שבו נסתלק המשורר הקדוש של יהדות תימן, רבי שלום שבזי. כאילו נר אחד כבה ונר אחר נדלק באותו יום, ושניהם נקראים בשם "שלום".

ככל הנראה למד בצעירותו אצל חכמי צנעא. וכבר כנער צעיר נתן את לבו לעלות לארץ ישראל. הדרך הייתה ארוכה מאוד. הוא עבר בבומביי שבהודו, בבצרה ובבגדאד. בבגדאד ישב ולמד ספר הזוהר בישיבה שעל קברו של רב יצחק גאון, עד שמצא שיירה שיוצאת לדמשק. משם המשיך לחלב, ושם התפרנס כעגלון אצל אדם עשיר. תחשבו על התמונה הזאת. בחור תימני צעיר, רחוק מבית אביו, נוהג עגלה של גביר בחלב כדי להרוויח את לחמו. ומי שהיה מדבר איתו היה מגלה שהעגלון הזה יודע לישא ולתת עם חכמי העיר. ואכן, בחלב עמד בקשר עם החכמים, ואף חלק עליהם בשאלה הלכתית בעניין שיעור הכזית של מצה בליל הסדר. ואחרי כל הדרך הזאת הגיע אל מחוז חפצו, אל ירושלים.

השמש של בית אל

בירושלים עמדה באותם ימים ישיבה מיוחדת במינה. רבי גדליה חיון, מקובל וחסיד שעלה מקושטא, ייסד אותה בשנת ה'תצ"ז (1737), והיא נקראה בתחילה "מדרש חסידים" ואחר כך "בית אל". זה היה מקום שנוסד מראשיתו ללימוד תורת הסוד, למובחרים שבאנשי ירושלים.

על פי המסופר, רבי שלום הצעיר לא נכנס לבית אל כתלמיד. הוא נכנס כשמש. מטאטא, מסדר, מדליק את הנרות, משרת את המקובלים. והמסורת מספרת שהסתיר את חכמתו מכולם, ושרק במקרה נתגלה לבסוף כמה גדול הוא בחכמת הקבלה, ואז צירפו אותו לחבורת המקובלים. יש המוסיפים שנשא לאישה את בתו של רבי גדליה חיון, ויש חולקים ואומרים שאין לדבר הזה ביסוס.

אני חושב שזה אחד הסיפורים היפים ביותר בתולדות המקובלים. אדם שיודע סודות שהמקובלים הגדולים יושבים ומתייגעים עליהם, ובוחר לשתוק ולשרת. הוא בא לבית אל כדי להיות קרוב לתורה, גם אם רק כמי שמנקה את הספסלים. ובדיוק ממי שהקטין את עצמו, יצא האור הגדול ביותר.

ורבי גדליה חיון, כשהכיר בו, לא קינא ולא חשש. בשנת ה'תק"י (1750), על פי בקשתו של רבי גדליה עצמו, נתמנה תלמידו רבי שלום שרעבי לראש הישיבה. באותה שנה, בה' באב, נסתלק רבי גדליה. השמש של אתמול ישב על כיסא רבו.

חבורת אהבת שלום

הרש"ש עמד בראש חבורה של מקובלים שנקראה "אהבת שלום". החבורה הזאת כללה שנים עשר מקובלים, וביניהם שמות שכל לומד מכיר. החיד"א, רבי חיים יוסף דוד אזולאי, בעל "שם הגדולים" ו"ברכי יוסף". רבי יום טוב אלגאזי, מהרי"ט אלגאזי. רבי חיים דילרוזה. ולפי המסופר בא ללמוד שם גם רבי אברהם גרשון מקיטוב, גיסו של הבעל שם טוב, שעלה מן הגולה אל ירושלים. יהודי מתימן, חכמים ספרדים, ומקובל שבא מבית הבעל שם טוב, יושבים יחד סביב אותו שולחן.

והחיד"א, שהיה גדול הדור בפני עצמו, כותב שנים אחר כך באחת מתשובותיו, כשהוא נזכר בימים שבהם ישב שם יחד עם רבי יום טוב אלגאזי:

"אני הצעיר במדרש הרב החסיד המקובל המופלא מהר"ש שרעבי זלה"ה"

שו"ת חיים שאל לחיד"א, חלק ב, סימן יט

שימו לב למילה "הצעיר". החיד"א, שספריו מאירים את כל עולם התורה, זוכר את עצמו כצעיר שיושב בבית המדרש של רבו.

◆ כתב ההתקשרות

ובחבורה הזאת עשו המקובלים דבר מיוחד. הם חתמו ביניהם על "כתב התקשרות", שטר שבו התחייבו זה לזה. הם כתבו שנעשו כאיש אחד, חברים לשם ייחוד קודשא בריך הוא, כדי לעשות נחת רוח ליוצרם. הם התחייבו לאהוב זה את זה אהבה רבה, אהבת נפש ואהבת גוף. שאם חלילה יהיה צער לאחד מהם, כולם יחד יסייעו לו. ושאם יחטא איש לרעהו, ימחל לו מיד, בכל לבו ובכל נפשו.

תחשבו מה זה אומר. אלה אנשים שעסקו בסודות הגבוהים ביותר, בכוונות של כל תיבה בתפילה. והדבר הראשון שכתבו בשטר שלהם היה שיאהבו זה את זה, שיעזרו זה לזה בצער, ושימחלו מיד. כי בלי אהבה

וזה ממשיך בדיוק את מה שלימד האר"י הקדוש, שקודם כל תפילה יקבל האדם על עצמו את מצוות "ואהבת לרעך כמוך".

מה חידש

כדי להבין את גדולתו של הרש"ש צריך לזכור מה היה מצב כתבי האר"י לפניו. רבי חיים ויטאל ותלמידיו כתבו וסידרו את תורת רבם, אבל הדרושים היו רבים ומפוזרים. במקום אחד נאמר דבר בקיצור, ובמקום אחר באריכות. פעמים נראה שדרוש אחד סותר את חברו. ומי שרצה להתפלל בכוונות האר"י, היה צריך לאסוף אותן מכל מקום.

הרש"ש לקח את כל הים הזה וחיבר אותו לתורה אחת. המסדר של ספר "עץ חיים" בדפוס ורשא כתב על כך דברים נלהבים:

"אך לא היה לנו פתח פתוח בזה איך לקשרם ולייחדם לעשות כולם יחד לתורה אחת, עד שבא הרב רבינו הקדוש אור המופלא המנורה הטהורה מהר"ש שרעבי זלה"ה בספרו רחובות הנהר ונהר שלום, וכתשם וטחנם ובללם בשמן זית זך שהוא חכמת השם אשר היה בקרבנו"

הקדמת המסדר לספר עץ חיים, דפוס ורשא ה'תרנ"א

ושם הוא מוסיף שהרש"ש גילה כיצד כל הפרטים מתחברים זה בזה "בעמקות נפלא ונורא מאד מאד". ובאותה הקדמה מובאת עדותו של המקובל היר"א, שמי שלומד עץ חיים בלי הגהות השם"ש, לומד כמי שאינו יודע את הדרך.

והחידוש הגדול השני היה בתפילה. הרש"ש סידר את כוונות האר"י על גבי נוסח התפילה עצמו, מילה אחר מילה. כך נולד "סידור הרש"ש", שנקרא גם "סידור הכוונות". האר"י לימד את הכוונות, והרש"ש הניח אותן לפני המתפלל כך שיוכל להתפלל בהן בפועל.

בלשון פשוטה, הכוונות הן הדרך לדעת לאן הולכת כל מילה של התפילה. כשיהודי אומר "ברוך אתה", המילים יוצאות מפיו כמו שיוצאות מפי כל יהודי. אבל המקובל שמתפלל בסידור הרש"ש יודע גם על איזה שם קדוש לכוון, ואיזה עולם מתתקן באותה מילה. זו אותה תפילה עצמה, של אותו עם, באותו נוסח, ובתוכה נפתח עומק שאין לו סוף.

הספרים

אלה החיבורים העיקריים שהשאיר אחריו הרש"ש:

סידור הרש"ש

סידור הכוונות

הסידור שבו מסודרות כוונות האר"י על כל מילה ומילה בתפילה. במשך דורות נכתב בכתב יד בלבד, מפני שהיו בו סימנים שבתי הדפוס לא ידעו להדפיס: חצאי אותיות, אותיות הפוכות ואותיות בתוך אותיות. גם העימוד עצמו היה חלק מן ההבנה. עד היום זה הסידור של המקובלים המכוונים.

השמ"ש

פירוש והגהות על כתבי האר"י

הגהות על ספר עץ חיים ועל שאר כתבי האר"י. השם "שמ"ש" הוא ראשי התיבות של שמו, שלום מזרחי שרעבי. בדפוס ירושלים ה'תרכ"ו נקבעו ההגהות בתוך עץ חיים עצמו, ומאז הן מלוות את הלומדים.

נהר שלום

דרושים בתורת האר"י

ספר שבו מבאר הרש"ש את יסודות תורת האר"י ואת דרך הכוונות. בדפוס ירושלים ה'תרכ"ו נדפס בסוף ספר עץ חיים, יחד עם רחובות הנהר, ומסדר דפוס ורשא כתב עליהם שכל רואיהם משתומם.

רחובות הנהר

חיבור הדרושים לתורה אחת

השם לקוח מן הפסוק בבראשית על אחד ממלכי אדום, "וימלך תחתיו שאול מרחבות הנהר". על פי הקבלה רמוזים בפרשת המלכים ההם הסודות שקדמו לבריאת העולם. בדורות האחרונים נקרא על שם הספר הזה הסידור "רחובות הנהר", שערכו בישיבת נהר שלום על פי שיטתו.

אמת ושלו

חיבור נוסף בחכמת האמת

חיבור נוסף מכתביו בתורת האר"י, שנמנה בין ספריו העיקריים. גם הוא ממשיך את אותה מגמה: לבאר ולקשר את דברי האר"י, כדי שהלומד ימצא בהם סדר.

יש סיפור קטן שמלמד כמה מדויק הסידור הזה. כשנדפס סידור הרש"ש בפעם הראשונה, בשנת ה'תר"ע, נפלו בו טעויות דווקא מתוך רצון טוב של המדפיס. הוא ראה בכתב היד אותיות שבורות וחצויות, וחשב שאלה פגמים, ותיקן אותן אחת לאחת. למשל האות א' שבמילה "צבאות", שצריכה להיות חצויה, הושלמה בדפוס. אבל אצל הרש"ש גם אות שבורה היא כוונה. כל קו וכל חצי אות עומדים במקומם בדיוק.

יש בזה שיעור גם בשבילנו. לפעמים אנחנו רואים אצל עצמנו או אצל אחרים משהו שנראה שבור, ורוצים מיד "לתקן" אותו. והרש"ש מלמד שיש שבר שהוא עצמו חלק מן הסוד. כמו שלימד האר"י על שבירת הכלים: גם השבר נמצא בתוך התוכנית של הבורא, והתיקון האמיתי בא מתוך הבנה, ולא מתוך מחיקה.

שיטתו בעבודת ה'

דרכו של הרש"ש היא דרך של תפילה. אצלו התפילה היא עבודה שלמה, שבה כל מילה עולה ומתקנת. המתפלל בכוונות הרש"ש עומד לפני בוראו ויודע שבכל תיבה שהוא אומר, הוא מעורר עולמות.

יוחד עם העומק הזה, הוא דרש מתלמידיו אהבה וענווה. כתב ההתקשרות של חבורתו מלמד שהכוונות אינן תחליף ללב טוב. הן נבנות עליו. ומי שלמד מן הרש"ש יודע שהוא עצמו התחיל את דרכו בבית אל כשמש, באהבה ובשתיקה.

ובית אל נשאר כך במשך דורות. ספרדים ואשכנזים מתפללים בו יחד, בכוונות האר"י והרש"ש, ואחר התפילה יושבים עטופים בטלית ומוכתרים בתפילין, ולומדים בחברותא את הזוהר ושאר ספרי הקבלה. וגם בכולל חצות שלנו, כשאנחנו לומדים את תורת האר"י הקדוש, אנחנו לומדים אותה דרך עיניו של הרש"ש. הוא השביל שעובר בתוך הפרדס.

מופתים ועדויות

על הרש"ש מסופרים סיפורים רבים, ורובם עברו מפה לאוזן ואינם מתועדים בכתב. נביא כאן רק את מה שמובא בשמו בצורה ברורה.

◆ השמש שנתגלה

כמו שסיפרנו, המסורת מספרת שבשנים שבהן שימש בבית אל הסתיר את חכמתו מכולם, ורק במקרה נתגלתה גדלותו. ורבו, רבי גדליה חיון, הוא שביקש בעצמו שהשמש הזה יירש את מקומו.

◆ ניצוץ מנשמת האר"י

גדולי המקובלים ראו ברש"ש ניצוץ מנשמת האר"י הקדוש. ויש בזה היגיון פנימי: מי שזכה לחבר את כל דרושי האר"י לתורה אחת, ולהניח את כוונותיו בתוך התפילה של כל יהודי, נראה כמי שבא להשלים את מה שהתחיל האר"י.

◆ החבורה שנשארה

ואולי העדות הגדולה ביותר היא שבית אל לא פסק. אחרי הרש"ש עמד בראש הישיבה תלמידו רבי יום טוב אלגאזי, וגם בני משפחתו המשיכו בדרכו: בנו, רבי חזקיהו יצחק שרעבי, ונכדו, רבי רפאל אברהם שלום מזרחי שרעבי, שימשו גם הם בראשות הישיבה. ועד היום קמות ישיבות מקובלים על שמו ועל שם ספריו, כמו ישיבת "השלום" בירושלים וישיבת "נהר שלום".

הסתלקותו

הרש"ש נסתלק בי' בשבט ה'תקל"ז (1777), בירושלים. הוא נקבר בהר הזיתים, מול הר הבית, במקום שבו נקברו דורות של חכמי ירושלים.

ציון הרש"ש הקדוש בהר הזיתים

אנשי בית אל נוהגים לעלות אל קברו ביום ההילולא ולהשתטח עליו. יום ההילולא שלו, י' בשבט, חל חמישה ימים לפני ט"ו בשבט, ראש השנה לאילנות. ויש בזה משהו נוגע ללב. מי שסידר לנו את "עץ החיים" של האר"י, ענף אחר ענף ושורש אחר שורש, מסתלק בדיוק כשהעצים בארץ ישראל מתחילים להתעורר.

מה הוא משאיר לנו

הרש"ש השאיר לנו סידור. ספר שיהודי לוקח לידי בכל בוקר ובכל ערב, ובו כל סודות האר"י הופכים לתפילה חיה. בלעדיו, הכוונות היו נשורות בספרים. בזכותו, הן נמצאות על שפתי המתפללים.

והוא השאיר לנו דרך. אדם יכול לדעת הרבה, ולבחור לשרת. אפשר להיות ראש ישיבת המקובלים, ולכתוב בשטר החבורה קודם כל שאוהבים זה את זה, ושמוחלים מיד. וכמו שראינו, הדרך אל הכוונות הגבוהות ביותר מתחילה בענווה של שמש ובאהבה של חבר.

זכותו של הרש"ש הקדוש, רבי שלום מזרחי שרעבי, תגן עלינו ועל כל עם ישראל, ונזכה להתפלל לפני בוראנו בלב שלם ובכוונה שלמה, ולראות בגאולה השלמה במהרה בימינו, אמן.

מקורות

הקדמת המסדר לספר עץ חיים, דפוס ורשא ה'תרנ"א; שו"ת חיים שאל לחיד"א, חלק ב, סימן יט; כתב ההתקשרות של מקובלי בית אל (חבורת אהבת שלום); סידור הרש"ש; נהר שלום; רחובות הנהר; אמת ושלום; הגהות השמ"ש על עץ חיים; בראשית לו, לז.

קרדיט תמונות: נוף בית הקברות בהר הזיתים, Beko, CC BY-SA 4.0; שער ישיבת המקובלים בית אל, Djampa, CC BY-SA 4.0; ציון הרש"ש בהר הזיתים, Yirmiyahou (English Wikipedia), CC BY 3.0; דרך Wikimedia Commons.

המימד הנוסף · הרב יוסף ביטון שליט"א

050-590-1349 · ravbiton.com · לפניה מכובדת ולשותפות בהפצת תורת הקבלה